

Mária-enciklopédia, 1950, Kalocsa

**Szűz Mária tiszteletének forrásai
az újkori Kalocsai Főegyházmegyében**

Könyvbemutató előadás Mélykúton

2017. október 7. Magyarok Nagyasszonya vigíliáján

Lakatos Andor levéltárvezető, *Lakatos Adél* levéltáros,
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

A háttérben: *Szűz Mária megkoronázása*

Kontuly Béla freskójának részlete,

Baja, Szent Antal (ferences) templom, 1950

Témafelvetés, bevezető

- Októberben, a rózsafüzér imádságok hónapjában emlékezünk meg a **Mária-tisztelet szerepéről és változásairól** a kalocsai egyházmegye életében
- **Fő kérdésünk:** Hogyan született, miért készült, miért érdekes ez a könyv?
- A **Mária-tisztelet „aktualitása”** 1950-ben és manapság
- **A tartalom ismertetése, megjegyzések** a könyv címe kapcsán
- **Kéziratok és szerzők sorsáról**
- **Feldolgozási módszerek, dilemmák, kutatási lehetőségek**
- **Kalocsai aktualitások, helyi témák**

A Mária-tisztelet „aktualitása” 1950-ben

- 1950-ben: szeplőtelen fogantatás (1854) és mennybevétel (1950) dogmatizálásával, 1400 évvel az efezusi zsinat után, a „csúcson”
- 1947-48-as Boldogasszony-év eseményei, Nemzeti Mária-kongresszus Bp. 1947. okt. 4-7, Baján: 70-80 ezer résztvevő, 1948. jún. 12-13. zarándoklatok intenzitása
- 1950-ben: nemzetközi Mária-enciklopédia mozgalom, de elsodorták a politikai változások
- 65 év múltán figyelemre méltó gazdagsággal, az újkori (török idők utáni) folyamatok összegzésével szembesülünk a forrásokban

Megjegyzések a könyv címe kapcsán, tartalom

- **Mária-enciklopédia:** 1950-ben a Nemzetközi Mária Központ (Róma) kezdeményezése volt az adatgyűjtés. A közlés akkor megghiúsult, de az „enciklopédia” jelzöt a 65 évvel későbbi összefoglalásnál is vállaltuk
- **Kalocsa:** a Kalocsai Főegyházmegye területére vonatkozó adatokat találunk a könyvben
- **1950:** az adatgyűjtés 1950-51-ben zajlott, az intézményes üldöztetés-megtörés és a példátlanul gazdag életerő párhuzamos jelenléte különleges. A feldolgozás 2015-16-ban történt
- **Forráskiadvány, adattár:** 65 éves, eredeti szövegek közlése, rendszerezve, további kutatásokhoz közzétéve, egyháztörténeti, néprajzi, művészettörténeti stb. vonatkozásokkal

Kéziratok és szerzők sorsáról – Gyetvai Péter

- 1950-51: két kézirat marad fiókban Kalocsán, az egyházmegye sematizmusa és a Mária-enciklopédia anyaga, a fiókokat a Gröss érsek koncepciós perének letartóztatási hulláma „zárta” 1951. május 18-án
- A sematizmus szerkesztője és irodaigazgatóként a Mária-enciklopédia adatgyűjtés felelőse dr. Gyetvai Péter
- Gyetvai történész-jogász érdeklődése, precizitása jellemzi az anyagot
- Alázatos életút, hivatástudattal, szorgalommal, küldetéssel

Gyetvai Péter

(Péterréve, 1912. máj. 26.
– Kalocsa, 1988. júl. 15.)

- Gimnázium Kalocsán, a jezsuitáknál, teológia a Központi Szemináriumban, Budapesten, 1939-ben teológiai doktorátus
- Kalocsai, aulai szolgálata-karrierje még 1940-ben kezdődött, szentszéki jegyző, levéltáros, szertartó, 1944-től érseki titkár, főtanfelügyelő, 1950-től irodaigazgató
- 1951-1956: börtönben, a Grössz-per egyik elítéltjeként (politikai megbízhatatlanság)
- 1957-1973: egyházmegyei általános gondnok, 1973-tól a Kalocsai Papi Otthon igazgatója, valójában „parkoló-pályán”
- Hivatalnokból tudós lett, példátlan szorgalommal dolgozott

Gyetvai Péter

(Péterréve, 1912. máj. 26.)

– Kalocsa, 1988. júl. 15.)

Rövid ismertető a könyv tartalmáról

- **Bevezető:** a közölt források ismertetője, létrejötte, *hogyan használjuk a könyvet?*
- **Forrásközlés, adattár:** *az egyházmegyei sematizmusok adatai* (egyházszervezet, templomok, misézési helyek, titulusok, kegyurak, egyesületek, szerzetesek, lakosság vallási megoszlása, nyelvhasználat) *és a Mária-enciklopédiához küldött jelentések szövegei* (Máriához kapcsolódó templomok, kápolnák, képek, szobrok, írások, énekek, szokások, ájtatosságok, búcsújárások)
- **Segédletek:** Mária-naptár, művészettörténeti áttekintés, képjegyzék, Mária-bibliográfia, mutatók

Módszerek, dilemmák, kutatási lehetőségek

- **Országos körkép:** Győr 2010, Szombathely 2015, Kalocsa 2015-16. Egy forrástípus országos feldolgozásának, kutatásának lehetőségei – középpontban a néprajz és az egyháztörténet
- **Múlt és jelen:** az emlékhelyek mai felmérésével, beutazásával hangsúlyossá válhat a művészettörténet – érdemes vállalni
- **Kontextus:** a helyi környezet kiegészítő adatai is fontosak lehetnek, a sematizmus-háttér Kalocsa esetében sokat segít az adatok értékelésében
- **Mintavétel lehetősége:** a Mária-tisztelet alkalmas a legfontosabb művészettörténeti folyamatok felismeréséhez, modellezéséhez – emellett máig „élő témát” jelent

Meghatározó jezsuita szerep a Mária-tiszteletben

- **Irodalmi tevékenység:** könyvek, folyóiratok, újságcikkek pl. Mária-kert, Szűz Mária Virágos Kertje 1885-1925 Kalocsa, 1926-1937 Bp. szerk. Tóth Mike és Zsíros Ferenc SJ (53 évf.)
- **Mária-kongregációk:** 1870-től, különböző korosztályoknak, Szent József, Szent Szaniszló, Szent Alajos „zászlói” alatt, több korosztályt megmozgatva, újszerű keretekkel, önképzőkör-jelleggel, Kongregációs Ertesítőkkal 1895-től, Komárik István SJ szerkesztésében, a bp-i Mária-Kongregáció lap kiadásáig (1907-ig), példáját országszerte követték (előzmény: Rosty Kálmán füzetei 1875-1888)
- **Események:** Mária-akadémiák, zarándoklatok (Andocs, stb.), díszes ünnepek (átalakított főoltár, virágok sokasága)
- **Papnevelés:** jezsuita diákok nagy aránya a kispapok között, küsszeminárium nevelői (hivatás-előkészítés)
- **Ösztönző, kezdeményező szerep:** iskolanővéreknél, egyéb helyeken országszerte

Jezsuita vallási nevelés, Mária- kongregációs célok

- Nem pusztán ájtatosságra való gyülekezés... (Szekularizált elit gyermekei!)
- Elsődleges a kötelesség/munka lelkiismeretes teljesítése (ki-ki képessége szerint)
- Szociális- és társadalmi érzékenység, rátermettség fejlesztése különféle szakosztályokban
- Társadalmi bajok szakavatott és gyökeres orvoslása, közösségi tudat, összetartozás érzésének fejlesztése, felebarát anyagi, szellemi és erkölcsi támogatása
- Liturgia méltóságteljes, ünnepélyes, közösségi gyakorlása
- Katolikus „szellemi arisztokrácia” nevelése, apostoli lelkülettel

Kalocsa. A Stefaneum északkeletről

Mária- kongregációk: tagság, szakosztályok

- Korosztályos elkülönülés, kisebb- (Szent Szaniszló) és nagyobb kongregáció (Szent József), később növendékpapok is (Gonzaga Szent Alajos pártfogása alatt).
- Kisebb kongregáció 30-40 tagú, nagyobb 70-80, jelöltek kb. 30-an, összesen 100-120 tag, az iskola létszámának 20-25%-a, viszont az idősebb korosztálynál ez az arány akár 40-50%-os is lehetett. A csatlakozás önkéntes, úgy tűnik, belenőttek...
- Külön irodalmi- és retorikai osztály, Rosty Kálmán irányításával, itt születnek meg a kongregációs füzetek, majd értesítők
- Szakosztályok: munkás, sajtó, beteglátogató, rabokat gondozó, szociális (város szegényeit látogatták), hitbuzgalmi, missziós

Kalocsa. A Stefaneum északkeletről

Mária- kongregációk: kapcsolatok, tevékenység

- Kalocsán külső, városi kongregációs csoportok is indulnak (urak, hölgyek, iparosok stb.)
- Budapesten részvétel az egyetemi Mária-kongregáció rendezvényein
- Római, nemzetközi kapcsolat a főkongregációval
- Évenként 35-40 (azaz heti egy) rendes ülés, ezen kívül közönségnek szánt, ünnepélyes ülések-előadások is
- Egyházi ünnepeken, körmeneteken külön zászlók alatt, időnként fogadalmaikat megújítva
- Választott tisztviselők, titkár, tanácsosok, pénztáros, beteglátogató, könyvtáros (külön könyvtáruk volt), jezsuiták lelkipásztori felügyeletével

Kalocsa. A Stefanium északkeletről

Mária- kongregációk: országos hatás?

- Nagyfalusy Lajos SJ 1939-ben „*Kalocsa az újabb kori magyar hitélet gyűjtőfáklyája*” címmel írt az intézmény szerepéről a katolikus megújulásban
- Három fő tényezőt emelt ki: a lelkipátermozgalmát, mellyel útnak indultak a kalocsai páterek, a Jézus Szíve-kultuszt, melynek fő mozgatója Tóth Mike volt, s a Mária-kongregációkat, melyek szerepe a katolikus értelmiség kinevelésében óriási
- „*Mindezzel nem másoktól akarjuk elvitatni az érdemeiket, csak rá akartunk mutatni, hogy hazánk katolikus hitéletének és vallásos mozgalmainak gyökerei, forrásai nagyrészt Kalocsára és pedig annak Kollégiumára vezetnek vissza.*” – állapítja meg Nagyfalusy.

Mária-enciklopédia

A kalocsai egyházmegye

Mária-kultusszal

kapcsolatos

egyházművészeti emlékei

A hajósi kegyeszobor

15. század vége

**Michael Erhart
(1440 körül-1522)**

vagy

**Hans Multscher
(1400 körül-1467)**

„Azután egy hatalmas jelkép tűnt föl az égen: egy asszony, aki a napba volt öltöztetve, lába alatt a hold, a fején pedig koszorú tizenkét csillagból.”

/Jelenések Könyve, 12, 1./

Bajai Paduai Szent Antal templom
egykori mellékoltárképe

Előképe a bécsi Stephansdomban

Stettner Sebestyén (1699-1758)

Szűz Anya átnyújtja a
skapulárét Stock Szent
Simonnak

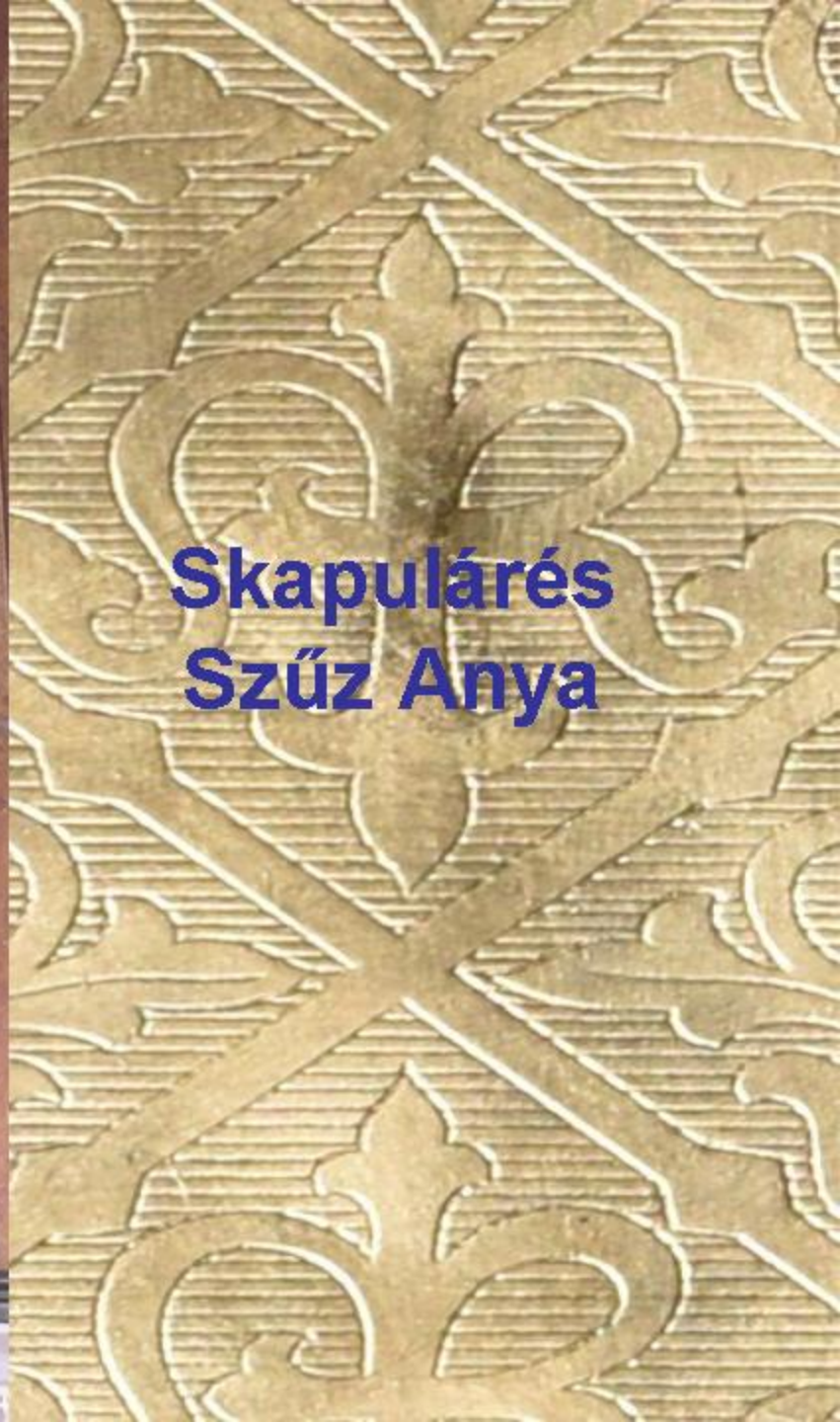

Hanisch Mátyás (1754 körül-1806)

Szűz Anya a pestis ellen
védő szentekkel: Szent
Rókussal, Szent
Sebestyénnel és Palermói
Szent Rozával

**Skapulárés
Szűz Anya**

**Tordy Antal
(1795-?)**

**Szűz Mária
mennyebevétele**

**Schwartz József
(?-1823)**

**Szent István
koronafelajánlása**

Joseph Kessler (1825-1887)

Jakobey Károly (1826-1891)
vaskúti oltárképei

**Franz Tavella
(1844-1931)
„tiroli szobra” a
Tomba
közelében lévő
Szent Anna
kápolnában**

**Szent Anna
tanítja a
gyermek Máriát**

**A müncheni
Mayerische
Kunstanstalt „Jézus
születése” szobra**

Bajai Szent Péter és Pál templom

Bajai Páduai Szent Antal templom

Vaskúti
Szentháromság
templom

Rémi
Szentolvasó
Királynéja
templom

Kontuly Béla (1904-1983)

Szűz Mária hét öröme freskója a bajai ferences templomban

**Az egyházmegye mélykúti
hívek látogatta kegyhelyei**

Vodica és Pálósszentkút

Szentkút-Vodica-Bründel típusú kegyhelyek kialakulása

- **Általában egy-egy határban, út közelében található forrás/ kút mellett alakultak ki.**
- **A forrás vagy kút mellé, gyakran fákra tiszteletből, hálából Szűz Mária képet helyeztek**
- **Szakralizálódás: csodás esemény hatására, ami legtöbbször Szűz Mária megjelenéséhez kötődött, megindult a zarándoklat a forráshoz/ kúthoz**
- **Csodás gyógyulások, egyházi hatósági vizsgálat, pápától búcsú kiváltság**
- **Kegyhely kiépülése: forrás/ kút lefedése, kápolna, szakrális kisemlékek**

Vodica - Máriakönnye

- **Eredete a 18. századba nyúlik vissza**
- **Az első kápolnát 1810-1811 között Schmidt Sebestyén és felesége emeltette.**
- **1817-ben VII. Pius pápa búcsú kiváltságot adományozott Vodicának**
 - **19. század második felében megépült a Kálvária és a kápolna melletti Mária-szobor**
- **1930-as években átépítették a kápolnát, és felújították a szakrális kisemlékeket**
- **A 19. század végi leírás szerint „... ezrei híveknek lepik el a dombot már az előtte való nap, ezerek végzik el itt szentgyónásukat s áldoznak.”**
- **A kegyhely ma is fontos regionális búcsújáró hely**

A kápolna 1901-ben

ujjāépült 1931-33 évben
p. Jugh Miklós házfőnöksége alatt
Felszentelte p. Zadraveczi István
Felsz. püspök 1934 szept. 8.
ÉPITETTE GYUROSOVICSÉS KENDER BAJA

**A vodikai Szűz Anya egy
19. századi szentképen**

**Felirata: B. V. Maria
Bajae ad Fontem Vodicza**

*B. V. Maria Bajae
ad Fontem Vodicza.*

A vodikai kápolna
kegyképe

Segítő Szűz Anya

Bajai Szent Péter és Pál
templom kegyképe

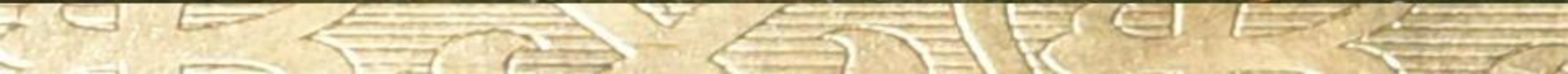
A vodikai kápolna
kegyképe

SZÜZ MÁRIA
ÜDVÖZITŐNK ANYJA
KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK!
—•—
A SZ. SZÜZ
IRÁNTI
BUZGÓ TISZTELETÜK
JELEÜL
Böhm Anna & Berta.
1886.

Petőfiszállás-Pálosszentkút

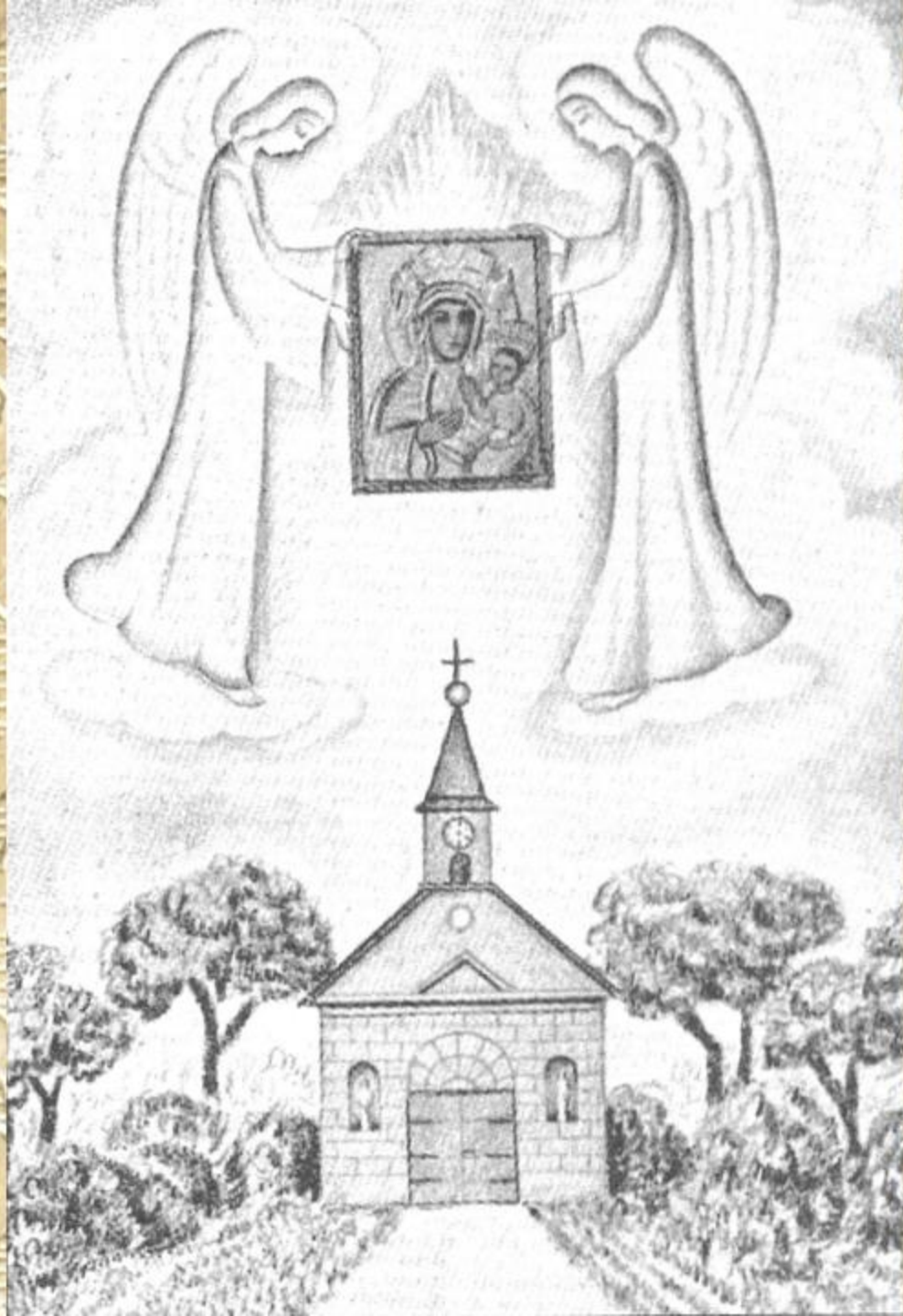
Régebbi nevén: Ferencszállás

**A kápolna mellett a
Skapulárés Szűz Anya 1896-
ban épült kápolnája**

Kútház 1884-ből

- **Eredete a 18. század végére nyúlik vissza:**
„a közönségesebb nép egy gödrötskét Szent Kútnak fel fogván, csaknem [...] bálványozva tisztelte” (1780 körül)
- **A kiskunfélegyházi városi tanács kőkeresztet emeltetett a Mária-jelenés helyén**
- **1793-ban a váci püspök megtiltotta a zarándoklatot a szentkúthoz**
- **A környék plébánosai kihirdették a Váci egyházi hatóság ítéletét a „Ferencszállási képzelt Csudálatos Képnek el törlésirül”**
- **Mivel a zarándoklatok nem szűntek meg, az egyházi hatóság elrendelte a „Boldogasszony ferencszállási erecskéje” betömését**

„Egy gazda földjén volt a forrás, amely alkalmanként akadályozta a mezőgazdasági munkát. Ezért elhatározta, hogy a forrást megszünteti. Első alkalommal földdel betömte. Másnapra azonban a forrás ismét régi erejében buzogott. A gazda ismét betömte földdel és jól meg is taposta. Második napon megint csak azt tapasztalta, hogy a forrás kivetette magából a tömést. Erre a gazda megharagudott és most földdel és trágyával erőteljesen ismét betömte. A forrás harmadszorra is megtisztult. A gazda ekkor már valami rendkívüli dologra gondolt, s ahogy figyelmesen megnézte a csillogó vizet, a Szűzanya ékes képét látta meg. A látvány örömeiben összekiabálta a szomszédokat. Az odasereglett emberek valamennyien látták Szűz Máriát a kút vizében. Hát ezért szent ez a kút.,,

/Fekete János gyűjtése/

Szentkút története.

Ára 12 fillér

Fametszet 1875. évből

E szép bucsujáró hely itt fekszik a Duna—Tisza között, Kiskunfélegyháza megyei város határában Ferencszállás-pusztán.

Története a következő: 1791-ben főtisztelendő Seres András plébános idejében 143 évvel ezelőtt csodás dolgokról kezdtek beszélni. Abban az időben ez a Ferencszállás pusztája legelő volt és itt pásztorok legeltették nyájukat. Egyszer az egyik pásztor amint nyugat felé, Majsza irányában hajtotta éjfél tájban a nyáját, eddig egyelőre teljesen ismeretlen forrásra akadt, amely forrásból csodák csodájára mindig erősödő fényt vett észre, melyből a Boldogságos Szűz Mária alakja bontakozott ki, majd e helyről mennyei hangok hallatszottak. A pásztor ezt a csodás látomást közölte több pásztorársával. E csodás esemény híre elterjedt a pusztákban falvakban és városokban is. Nemsokára lobogókkal és keresztekkel jöttek „a ferencszállási kis erceskéhez.” 1793-ban megtiltották, hogy a forráshoz jöjjenek a hivek, de a tilalom dacára a zarándokló tömegek száma nem hogy csökkent volna, hanem egyre erősödött. Ugyanis már ekkor is csodás gyógyulásokról beszéltek. Az egyházi és a világi hatóság tilalma dacára a hivek buzgó áhitattal imádkoztak és énekeltek a forrás körül. Végre úgy határozott az akkori egyházi és világi hatóság, hogy ezt az erceskét betömeti, ám sem hivatalos személyek, sem a város határában nem

„Végre akadt a környéken egy istenkáromlás hírében álló és durvaságáról nevezetes ember, aki vállalkozott a forrás betömésére. Nemsokára nagy istenkáromlások szitkok, gyalázat között trágya és egyéb salakkal a forrást betömte, s akkor mintegy Isten csodája képpen a forrás azonnal kihányta magából a salakot, piszkot, miközben saját partjai befelé omlottak és a mai körülbelül két méter átmérőjű kúttá alakult át. A forrást betömő embernek a karjai megbénultak, s mint a környék lakói beszélik, az egész családot hetedízigen állandóan csapások érték.”

**A szentkúti Szűz Mária szobor
(egykori fametszet után)**

Utánnyomás törv. védve.

Kiadja: Vesszősi könyv-, papírkereskedés és nyomdai műintézet

Kiskunfélegyháza

Maria adiuvat!

(Mária megsegít!)

A hagyomány szerint Szentkútnál sokan meggyógyultak. Egy béna koldus is Szentkúthoz zarándokolt és Szűz Anyába rendíthetetlenül bízva, mankójára támaszkodva buzgón imádkozott, utána a Szentkút vizébe megmosta a lábát és csodálatos módon meggyógyult. Hálája je'élül mankóját a földbe szurta, amely kihajtott és az úgy nevezett „mankó-fává” nőtt. Az idők folyamán és napjainkban is az odazarándoklók közül sokan emlegetik, hogy kérésük meghallgatást talált: **Mária segít!** (kivonat Szentkút hiteles történetéből)

Ára 10 fillér

- **A tiltások ellenére az 1820-as évekre Ferencszállás szentkútjához nemcsak a környékről, hanem távoli helyekről is érkeztek zarándokok: Nyitra, Hont, Nógrád, Heves, Csongrád és Békés vármegyéből is**
- **A ferencszállási ájtatos lakosok adományából kőkeresztet állítottak, a kutat kiteglázták és tetővel látták el.**
- **A kiskunfélegyházi tanács intézkedéseit a püspöki hatóság nem vette jó néven, a processziózást továbbra sem engedélyezte, a szépen kiépített kutat megfosztotta díszeitől.**
- **1873-ban kápolnaépítő bizottság alakult.**
- **Az ünnepélyes kápolnaszentelést 1876. június 4-én, pünkösdszombat tartották.**

Orosz István, jászladányi búcsúvezető

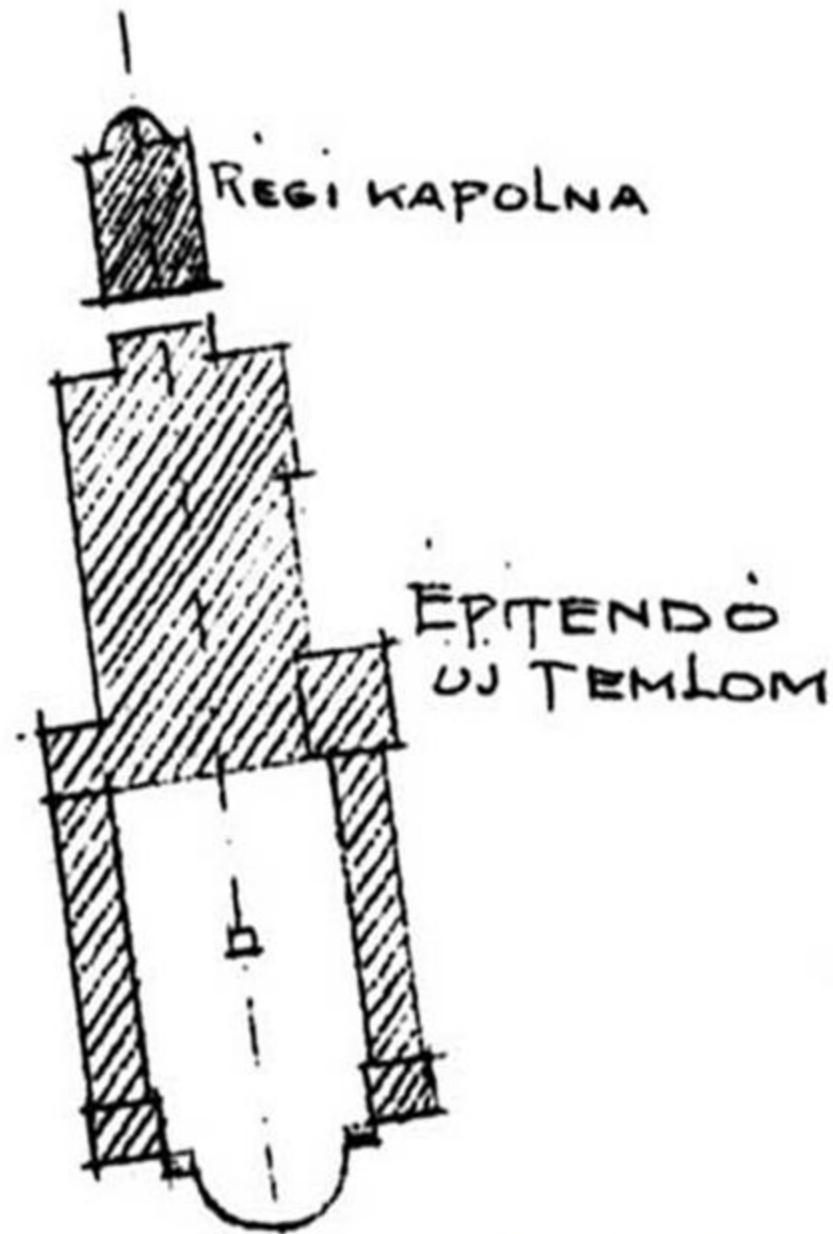
„Az 1878-dik évben történt, május 5-én. Éjjel lelki látásom lévén, egy szép sugár nő szépen felöltözve megállott az ágyam előtt. Mondá nekem: fiam: eljössz-e a búcsúra? Hová menjek? -én mondám neki. Az asszony mondá: Kiskunfélegyháza ferencszállási pusztába. Én nem is tudom, az hol van, miféle búcsú lehet ott. Mondá az asszony: Szent kútat fedeztek fel, már a kápolna el is készült, akit már előre is nagy csuda követett. Mert a szent kút a lapályon van, mellette pedig elnyúlik egy hosszú part. Azon a helyen szemelték ki a kápolnának való helyet. Óh de mi történt? Mikor a fundamentomát kezdték ásni, a munkások belesúlyodtak a nagy mélységbe. Nagy bámulva nézik ott a sok apró kereszteket rakáson és egy szép nagy kereszt, rajta gyönyörű Jézus feszülete. Egy szép nagy oltárt miséhez való felszerelésekkel. Temérdek csont egyrakáson. Hogy melyik században volt ott templom azt nem lehet tudni. A kereszteket s csontokat összeszedték és az ékszereket. Elsőbb is kriptát építettek és abban helyezték el, úgy a tetejére a szép kápolnát. Ami nagy kereszt feszülettel volt a föld alatt, azt felállították a kápolna elibe. Ezeket nekem a nő mind elmondta és beteljesedett.,,

/Orosz István, jászladányi búcsúvezető/

- **A kiskunfélegyházi plébános ismét engedélyezte, hogy hívei búcsús keresztel, lobogókkal vonuljanak ki a Szentkúthoz, amelynek környékét a város 1888-ban megvásárolta, s a területet fásította.**

**1896-ban felépült a
Skapulárés Szűz Anya
kápolnája**

Az 1949-es tervezett templombővítés

- **A pálosok megérkeztéig évi négy búcsút tartottak:**

1. **Krisztus keresztje feltalálásának ünnepén (május 3.)**

2. **Pünkösd**

3. **Kisboldogasszony napja (szeptember 8.)**

4. **Szent Kereszt felmagasztalásának napja (szeptember 14.)**

- **A pálosok megérkezésével újabb búcsúkat is beiktattak:**

1. **A czestochowai Boldogasszony napja, másnéven a Fekete Szűz Mária ünnepe (augusztus 26)**

2. **Remete Szent Pál tiszteletére a január 10-ét követő vasárnapot**

3. **Nagyboldogasszony napját (augusztus 15.)**

4. **Magyarok Nagyasszonya ünnepe (október 8.) búcsút is.**

Csíksomlyói kegyzsobor
A Napba Öltözött Asszony

**"Az égen nagy jel tűnt föl:
egy asszony, kinek öltözete
a nap volt, lába alatt a hold,
fején tizenkét csillagból korona.**

(Jelenések Könyve 12,1-2.)

**A Jelenések Könyvében említett napba öltözött asszony
számos Mária-ábrázolás forrása lett. A különféle
lelkiségi irányzatok és teológiai iskolák Szűz Máriára
vonatkozó tanainak összegzése, a Mária-kultusz
különféle formáinak komplex képi megfogalmazása lett.**

**Halottaknak
megszabadítója,
Törököknek
megnyomorítója,
Királyoknak jó
tanácsadója,
Magyaroknak
megoltalmazója.**

**/"Angyaloknak
nagyságos asszonya"
kezdetű himnusz.
Vásárhelyi András,
szalvatoriánus ferences,
16. század eleje/**

**Magyarok Nagyasszonya
ünnepét Vaszary Kolos
hercegprímás kérésére 1896-ban
engedélyezte a pápa**

Köszönöm a figyelmet!